



Қадимги юнонлар (эллинлар) маданияти жаҳон цивилизациясига юксак таъсир кўрсатган, айниқса фалсафа, санъат ва сиёсий тузумлар соҳасида. Аммо бу цивилизациянинг дунёкараши, этик ва фалсафий асослари қадимги юнонларнинг кўп ҳудудликка асосланган дини орқали шаклланган эди. Бу дин мифология, қурбонлик, ибодат ва ҳикмат орқали мустаҳкамланган ва умумий жамият ҳаётининг ажралмас қисмига айланган.

1. Юнон динининг табиати: полиатеизм (кўп ҳудудлик)

Қадимги юнонлар монотеистик (ягона Худога ишониш) эмас, балки полиатеистик (кўп ҳудудлик) эътиқодга эга эдилар. Улар табиат, жанг, ҳосилдорлик, муҳаббат, ўлим, уруш ва бошқа соҳаларни бошқарадиган турли илоҳларни тан олганлар.

Илоҳлар инсонга ўхшаган, лекин инсондан қучли, беўлим, лекин қамчиликларга эга шахслар сифатида тасаввур қилинган.

2. Илоҳлар иерархияси: Олимп илоҳлари

Қадимги юнонлар эътиқодидаги энг юқори илоҳлар Олимп тоғида яшайди, шу боис уларга "Олимп илоҳлари" дейилади.

Асосий Олимп илоҳлари (12 та):

1. Зевс – осмон ва барча илоҳлар подшоҳи, яшин ва қудрат рамзи.
2. Хера – никоҳ ва оила илоҳаси, Зевснинг рафиқаси.
3. Посейдон – денгизлар ва ер силқиниш илоҳи.
4. Афина – ақл, саноат ва ҳарбий стратегик аёл илоҳаси.
5. Аполлон – қўшиқ, санъат, шифо ва қуёш илоҳи.
6. Артемида – ов, табиат ва ой илоҳаси.
7. Арес – уруш ва ҳунуклик илоҳи.

8. Афродита – мухаббат ва гўзаллик илохаси.
9. Гермес – элчи, савдо, ўғрилиқ ва тезлик илохи.
10. Гефест – олов ва хунармандчилик илохи.
11. Гестия – оила олови ва уй кўрикчиси.
12. Деметра – ҳосилдорлик ва ер илохаси.

Бу илохлар инсонлар каби ҳиссиётли, раҳкчи, жаҳлли, лекин қудратли деб ҳисобланган.

3. Курбонлик ва ибодат шакллари

- Кадимги юнонлар илохларга курбонликлар қиларди: ҳайвон сўйиш, май ва озуқа кўйиш, махсус курбонлик маросимлари.
- Ҳар бир шаҳарда махсус илох ёки илохалар бор эди (масалан, Афина шаҳрида Афина илохасига ибодат қилинган).
- Маъбадлар ва ҳайкаллар (бутлар) орқали илохларга ҳурмат ифода қилинган.
- Олимпия, Дельфой каби муқаддас жойлар зиёрат қилинган ва маслаҳат сўралган (Дельфой Оракуллари).

4. Мифология ва ҳикоялар

Юнон дини фақат ибодат эмас, балки мифология орқали ахлоқий, фалсафий ва маданий ғояларни тарқатиш усули ҳам бўлган.

- Гераклнинг 12 ишлари, Тесей ва Минотавр, Прометейнинг олов олиб қелиши, Троя уруши — булар мифологик, лекин жамият онгини шакллантирувчи ҳикоялар бўлган.
- Бу ҳикоялар ота-боболарнинг қаҳрамонликлари, жинойт ва жазо, адолат ва зулм каби мавзуларни қамраб олган.

5. Юнон динининг фалсафий таъсири

Юнонда диний эътиқод фалсафа билан бирга яшаган. Масалан:

- Сократ илохлар танқидини қилган, аммо руҳ ва адолат тушунчасини улуғлаган.
- Афлатун Худони "Муқаддас Ягоналик" сифатида баҳолаган.
- Арасту «Биринчи ҳаракатлантирувчи» ғояси орқали илохийлик тушунчасини рационал йўл билан тушунтирган.

6. Юнон динининг инкирози

Милодий 4–5 асрларда:

- Рим империясида христианлик расмий дин сифатида қабул қилинган, юнон илохлари таъқибга учради.
- Маъбадлар ёпилди, бутлар йўқ қилинди, ва эллин дини аста-секин ўчиб кетди.
- Христианлик бу маданиятнинг диний асосини ўзгартира бошлади.

Кадимги юнонлар дини инсоният тарихида энг таниқли полиатеистик эътиқод тизимларидан бири бўлиб, санъат, фалсафа ва фольклор орқали маданиятга чуқур таъсир кўрсатган. Илохлар, курбонлик, мифология ва маъбадлар — бу диннинг ташқи кўринишидир. Аммо унинг ички моҳияти — инсоннинг табиат, тақдир, қудрат ва яхшилик-ёмонлик каби саволларга жавоб излашида намоён бўлган.

Кадимги юнон динларига Ислоннинг муносабати

Ислон дини, ўз моҳиятига кўра, тавҳид (ягона Аллоҳга ишониш) асосида барча

пайгамбарлар (Иброҳим, Мусо, Исо ва Мухаммад алайҳиссаломлар) олиб келган ягона илохий рисолатнинг давомидир. Шу муносабат билан, Ислом ширк (кўп худолик) ва бутпарастлик асосида қурилган ҳар қандай эътиқодга кескин қаршидир.

Кадимги юнонлар эътиқоди эса:

- Полиатеизм (кўп худолик) эди.
- Илохларни инсонларга ўхшатиб, уларга инсон эҳтирослари (рашк, хирс, қазаб)ни нисбат қилган.
- Уларга ибодат, қурбонлик, ҳатто улар билан "муомала" қилиш қаби ёндашувлар қўлланган.

Бу ҳолатлар исломий ақида нуктаи назаридан бидъат, ширк ва ботил эътиқодлар деб баҳоланади.

Қуръони қаримда ширк ва кўп худолик ҳақида

Қуръони қаримда кўплаб оятлар ширк ва бутпарастликка нисбатан раддия сифатида келган:

"Учта (худо бор) деманглар. Бас, тўхтанглар — бу сизлар учун яхшироқдир. Аллоҳ — ягона илоҳдир." (Маида сураси, 73-оят)

"Аллоҳ Унга ширк келтирилишини кечирмайди..." (Нисо сураси, 48-оят)

Ушбу оятлар исломдаги қатъий тавҳидий позицияни аниқ белгилайди: Аллоҳ ягона, Унинг шериғи йўқ, ва илохийлик фақат Унга ҳос.

Ҳадисларда ширк ва жоҳилият динига муносабат

Расулulloҳ ﷺ дедилар:

"Энг катта гуноҳ — Аллоҳга шерик қилиб, У томонидан яратилган нарсани У билан тенглаштиришдир." (Саҳих Бухорий, 4477)

Кадимги юнон динида илохлар ҳайкаллар орқали, шажаравий нисбатлар билан, инсон табиатига ўхшатиб қўрсатилгани — айнан Ислом таълимотида қайтарилган ширкнинг асосий қўринишидир.

Исломдаги пайгамбарлар ва юнон дини

Ислом таълимотига кўра, барча пайгамбарлар:

- Ягона Аллоҳга даъват қилган.
- Умматларини бутлардан қайтарган.
- Кўп худоликни инкор қилган.

Қуръонда айтилишича:

"Биз ҳар бир умматга, Аллоҳга ибодат қилинг ва тоғутдан (ботил илохлардан) сакланинг, дегувчи Расул юбордик." (Наҳл сураси, 36-оят)

Демак, Ислом таълимотига кўра, қадимги юнонлар ҳам ўз замонида ҳақ диндан оғиб кетиб, ширк ва тоғутга оғган умматлар деб қаралади.

Юнон фалсафаси ва Ислом мутафаккирлари

Шуни таъкидлаш жоизки, Ислом дини юнон фалсафасига тўлиқ қарши эмас, балки уни танқидий-илмий асосда баҳолаган.

Масалан:

- Фаробий, Ибн Сино, Ибн Рушд каби олимлар Арасту ва Афлатун фалсафасидан фойдаланган.
- Лекин улар юнон мифологиясидаги кўп худолик, ахлокий заифлик, илохий инсонлаштириш каби унсурларни рад этишган.
- Газзолий эса "Тахафут ал-Фаласифа" асарида Илохий вахийдан ташқари ақлга суянган мутафаккирларни танқид қилган.

Кадимги юнон дини — бутпарастлик ва кўп худоликка асосланган система бўлиб, Ислом таълимотига кўра бидъат, ширк ва тоғут ҳисобланади. Ислом дини ягона Аллоҳга иймон келтиришни буюради ва барча пайгамбарлар тавҳидга чақирганини таъкидлайди. Шунга кўра, юнон мифологияси, илохлар тизими ва қурбонлик маросимлари — Ислом нуқтаи назаридан рад этилган жохилият эътиқодидир.

Абу Муслим (профессор)